

Bősze Péter

Kérdések és válaszok

Közreműködők: Berényi Mihály, É. Kiss Katalin, Grétsy László, Kemény Gábor, Laczkó Krisztina, Németh Tamás, Nyitrai József, Palkovits Miklós, Vécsei László

KÖZLÉSETIKAI TÖPRENGÉSEK

KÉRDÉS Valamely intézetből távozott orvos, kutató vagy osztályvezető munkásságának, illetve az osztályvezető felügyelete alatt végzett munka, klinikai gyakorlat közlésének etikájával kapcsolatban merül fel: Ha az orvos, kutató vagy osztályvezető más intézetbe távozik a hátrahagyott munkát ki és miként közölheti?

VÉLEMÉNYEK

Palkovits Miklós

Etikai kérdés merülhet fel, ha az orvos, a kutató (továbbiakban: „szerző”) új munkahelyre kerül, de korábbi intézményében végzett munkáját csak távozása után, az új munkahelyéről küldi közlésre. Tekintettel arra, hogy a végzett munka az intézmény vagy laboratórium vezetőjének irányításával és az intézmény vagy laboratórium költségvetésének és eszközeinek igénybevételel történt, a tudományos közléskor ezt fel kell tüntetni.

Legjobb ezt akkor tisztázni, amikor a kutató új intézetbe – akár itthon, akár külföldre – távozik. Helyes, ha közli az új hely vezetőjével, hogy várhatóan egy közlemény fog születni, amelyben a volt intézmény neve (is) szerepelni fog. Ez esetben az alábbi etikai szabályokat kell figyelembe venni:

1. Ha bármilyen vizsgálati vagy kutatási eredmény születik egy intézményben és azt leközzlik – függetlenül attól, hogy a cikk írásakor a szerző hol van (külföldön vagy itthon) –, a régi intézmény nevének szerepelnie kell a címdalton a szerzők neve alatt, jelölve, hogy melyik szerző dolgozott az adott intézményben. Ezt a szerző neve mellett jelezni kell, valamint lábjegyzetben fel kell tüntetni a *jelenlegi* címét vagy intézményét. Mivel az intézmény neve szerepel a közleményben, az intézmény vezetőjének látnia kell a kéziratot beadás előtt. (Ha nem kívánja látni, akkor valamilyen írásos formában jelezze, hogy tud róla.) Ekkor van lehetőség arra, hogy az intézmény vezetője és a szerző megbeszélje a közlést, beleértve a kézirat szövegét, a választott folyóiratot és a szerzők sorrendjét. A szerzőnek van döntési joga a fentiekről, de ha nem jutnak megegyezésre, az intézmény vezetője közölheti a folyóirat szerkesztőivel, hogy adott formában nem járul hozzá a közléshez. Legrosszabb esetben mindketten kérhetik a

helyi etikai bizottság véleményét vagy döntését. Lehetséges olyan eset is, amikor az intézmény vezetője csupán azt kéri, hogy neve és intézménye (vagy csak az utóbbi) a közlemény köszönetnyilvánításában szerepeljen.

2. Fordított eset is előfordul, amikor az orvos vagy kutató új intézetbe kerül, és annak a munkának az eredményeit, amelyeket ő kezdeményezett vagy irányított, vagy azok kidolgozásában részt vett, a „rég” intézményben maradt munkatársak kívánják közölni. Ez esetben is érvényes az az általános etikai szabály, amely meghatározza, hogy kinek van joga szerzőként szerepelni egy tudományos közleményben. Ennek értelmében a közlés csak a „távozott” orvos vagy kutató hozzájárulásával történhet, aki a közlemény egyik szerzője. A közleményben a nevének két jelet (számok vagy betűk) kell tenni: az egyik jelzi az intézményt, ahol a munkáját végezte, a másik az új helyének nevét és címét, ezek lábjegyzetbe kerülnek. Ha a „távozott” orvos vagy kutató nem kíván a közlemény szerzője lenni, etikailag az a helyes, ha a munkában való részvételéért, azt megnevezve, a szerzők köszönetet mondanak a közlemény „Köszönetnyilvánítás” rovatában.

3. Ha a kézirat olyan adatokat is tartalmaz, amelyek a szerző új munkahelyéről származnak, az új munkahelyét is fel kell tüntetni (ez esetben a szerző nevének két szám vagy név szerepel). Mindenképpen helyes, ha a közlemény módszertani alfejezetében világosan leírjuk, hogy a vizsgálatok mely része származik a szerző „rég” és „új” munkahelyéről. Beküldéskor akkor is ildomos megmutatni a kéziratot az új intézmény vezetőjének, ha az új intézmény neve nem szerepel a közleményben, és természetesen kötelező, ha szerepel benne. Ritkán fordul elő, de mindenképpen jogtalan, ha az új intézmény vezetője a közlést nem akarja engedélyezni.

4. Külön eset, amikor a szerző külföldről hazajövet befejezetlen anyagot hoz haza, amelyet itthonról kíván közölni. Ezt a külföldi intézmény vezetőjével közölnie kell, és meg kell állapodniuk abban, hogy a közleményben a hazai intézmény szerepelhet-e, vagy csak a külföldi intézmény, és lábjegyzetben fel kell tüntetni a hazai intézményt, mint jelenlegi címet („present address”). Hazajövet a megegyezésről az intézmény vezetőjét tájékoztatni kell.

5. Nehezebb a helyzet, ha az illető olyan új helyre megy, ahol a régi helyhez hasonló vizsgálatok vagy kutatások folynak, te-

hát szakmai érdekellentét áll fent. Egyik intézmény vezetője sem tilthatja meg a közlést, de ragaszkodhat hozzá, hogy két külön közlemény szülessen, amelyekben csak egy-egy munkahely szerepel. Az, hogy az intézmények vezetői a szerzők között szerepelnek-e, avagy sem, a külön-külön megbeszélés eredményétől függ. Ez a helyzet különösen kényes, ha az illető külföldre távozik.

Vécsei László

Ha a hátrahagyott munka a távozó kolléga szellemi terméke, akkor annak közléséről a kollégának kell döntenie. Akkor ugyanis, amikor a munkát végezték, a kolléga az illető intézmény alkalmazottja volt, és ő végezte (vagy irányította) a kutatást.

A NEM TAGADÓSZÓ ÍRÁSA

A kérdéstről Ludányi Zsófia a Magyar Orvosi Nyelv 7/1-es számának 28. oldalán így ír: „Az efféle szerkezetek írása is problematikus. A *nem* szóval létrejött szóösszetételek szerzetlenek, mivel nem grammatikai alapú szókapcsolatokból jöttek létre, tagjaik a nyelv működésének folyamatában fokozatosan tapadtak össze. Ezeket a szavakat csupán formájuk alapján soroljuk a szóösszetételek közé [...]. Gyakran látni az ilyenfajta összetételeket kötőjellel írva [...]. Az angol nyelvi hatást itt sem lehet teljesen kizárni (pl. *non-ST-eleváció*, *non-responder*). Ez az írásmód nem áll összhangban a magyar helyesírás elveivel, hiszen összetett szavakban az, hogy egybe- vagy különírandó-e a kifejezés, attól függ, hogy gyűjtőnevekről, fajtanevekről vagy átvitt értelmű használatról van-e szó [...]. Ha igen, akkor a szót egybe kell írni a *nem* előtaggal (lásd: a táblázat első két példája). A *nem alkoholos eredetű* esetében viszont inkább szókapcsolatról van szó, tehát különírjuk.

Helytelen

nem-kovalens kötés

nem-proteinogén aminosav

nem-alkoholos eredetű

Helyes

nemkovalens kötés

nemproteinogén aminosav

nem alkoholos eredetű

Az orvosi nyelvben jelentkező igen erőteljes angol nyelvi hatás jó példái az olyan lefordíthatlan kifejezések, mint a *non steroid*. Ezek használata kerüendő, hiszen magyarul is mondhatjuk/írhatjuk: *nemszteroid* (egybe, hiszen gyűjtőnévről van szó).”

A *nem* tagadószó írásáról a helyesírási szabályzatban vajmi keveset olvashatunk, útbaigazítást a fentiekre nem találunk. Ugyanakkor többen megfogalmazták véleményüket, érveket sorakoztatva fel az egybeírás mellett és ellen.

VÉLEMÉNYEK

Berényi Mihály

Ludányi Zsófia érvelése nem győzött meg. Közönséges ember (orvos, kémikus) nem érti, hogy a „*nem* szóval létrejött szóösszetételek” mikor „szervetlenek”. A táblázat példáiban egyáltalán nem érzem indokoltnak az egybe- vagy a különírást. Én a következőképpen írnám az idézett és a hasonló szerkezeteket:

nem kovalens kötés (hanem datív)

nem fehérjeképző aminosav (hiszen nem természetes aminosav)

nem alkoholos eredetű (hanem szintetikus)

nem szteroid gyulladásgátló (ahogy az Indometacin sem)

A *kovalens*, a *fehérjeképző*, az *alkoholos* és a *szteroid* egyaránt jelzők a példákban. Mikor van gyűjtőnévről szó? A *nemszteroid* „gyűjtő”, a *nem aromás* meg nem? Ha a Ludányi Zsófia szerinti *nemszteroid* helyett azt írom, hogy *nemszteránváz* a fenil-butazon, akkor ez vajon helyes forma? Aligha. Ezek a példák egyszerűen tagadások: *nem okos*, *nem emeletes*, *nem operálható* (és nem *non-operabilis*). Ezt a témát feltehetően nem lehet olyan egyszerűen lezárni, mint ahogy Ludányi Zsófia javasolja.

É. Kiss Katalin

A *nem* tagadószót egybe kell írni a *nemszteroid* típusú kifejezésekben. De ha az eredmény nehezen olvasható, nehezen értelmezhető, akkor a különírás sem kifogásolható.

Grétsy László

Felkérésre szólok hozzá a *nem* szóval alkotott szókapcsolatok, illetve összetételek írásának kérdéséhez. A kérésnek igyekszem eleget tenni, de sajnos korántsem annak reményében, hogy hozzászólásom nyomán az ezzel kapcsolatos helyesírási nehézségek hiánytalanul megoldódnak. Ugyanakkor viszont megértem, hogy a Magyar Orvosi Nyelv szeretne „rendet teremteni” ebben a kérdésben, legalábbis abban a részében, amely a tagadószónak az orvosi szaknyelvbéli vagy egészségügyi szaknyelvbéli használatára vonatkozik. Bízom benne, hogy hozzászólásomnak ilyen szempontból nézve mégiscsak lesz valamilyen haszna.

Hogy miért nehéz a szóban forgó kérdésben egyértelműen állást foglalni, egyetemes szabályt vagy szabályokat megfogalmazni, azt Elekfi Lászlónak éppen fél évszázaddal ezelőtti cikke nyomán igyekszem néhány példával érzékeltetni. Mindenekelőtt idézem a tanulmány címét s alcímét is, mert már ezek is rejtenek némi tanulságot a számunkra. A cím a következő: *Nem fizetés vagy nemfizetés? (A nem-mel tagadott névszók helyesírása)* (Magyar Nyelvőr 1958: 33–39). Azért tanulságos már maga a cím is, mert világosan jelzi, hogy a tagadószónak az igékhez való kapcsolódása nem jár helyesírási bizonytalansággal. A tagadószót mindig különírjuk a tagadott igétől: *nem akar*, *nem felejt*, *nem fizet*, *nem működik* stb. (Csupán zárójelben azért megjegyzem: egybeírhatjuk a tagadószót igével is, de csak akkor, ha a kettő, tehát a tagadószó és az ige együtt névszóként szerepel, főleg jelzői értelemben. Tehát például *nemszeretem munka*, *nemtörődöm ember*. Ez azonban az imént idézett egyetemes szabály érvényességét nem kérdőjelezi meg, már csak azért sem, mert ilyenkor a névszói jelleget éppen az egybeírással érzékeltetjük.)

A tagadott névszókról azonban korántsem állíthatjuk sem azt, hogy a tagadószót mindig különírjuk a névszótól, sem pedig az ellenkezőjét. Ennek az a magyarázata, hogy a ta-

gadósónak az utána következő névszóval való egybe- vagy különírása igen gyakran fogalmi különbséget fejez vagy fejezhet ki. Lássunk erre egy a lényegét jól érzékeltető példát. Ebben a mondatban: „Nem adózó polgárok voltak, hanem szabad nemesek”, a *nem* és az *adózó* különírásával világosan jeleztük, hogy a *nem* itt egy egész mondatot tagad. Ebben a mondatban viszont: „A nemadózó nemesek kerékkötői voltak a gazdasági haladásnak”, a *nem* és az *adózó* egybeírásával azt jeleztük, mégpedig ugyancsak teljes bizonyossággal, kétséget sem hagyva, hogy a tagadószó csupán egyetlen szóra, az *adózóra* vonatkozik, annak a fogalmi tartalmát tagadja. A *nemadózó* így, egybeírva voltaképpen elvont, negatív fogalom, olyan értelemben, ahogy a logikában is megkülönböztetik a negatív fogalmakat a megfelelő pozitív fogalmaktól. A logikában a *nemasztal* elvont fogalma összefoglalása mindannak a lehetséges dolognak vagy tárgynak, amely *nem asztal*; hasonlóképpen a *nemfehér* összefoglalása minden színnek, ami *nem fehér*.

Csakhogy ebből korántsem az következik, hogy a tagadósónak és a hozzá kapcsolódó névszónak a szoros összetartozását, egyúttal pedig annak érzékeltetését, hogy a tagadószó csakis arra az egy szóra vonatkozik, feltétlenül a kettőnek az egybeírásával kell kifejeznünk. Nem szükségszerű következmény ez, mivel ilyenkor a nyelvhasználatban a tagadott melléknévi jelző elé rendszerint határozott névelő kerül, s ez megelőzi az esetleges félreértést; világossá teszi, hogy a *nem* itt a mellette levő melléknévi jelzőt tagadja, nem pedig a mondatot. Vessünk egy pillantást újra az iménti példánkra: „A nemadózó nemesek kerékkötői voltak a gazdasági haladásnak.” A mondat elején levő névelő a *nem* és az *adózó* egybeírása nélkül is nyilvánvalóvá teszi, hogy a tagadószó itt csak az *adózó* melléknévi jelzőre vonatkozik, nem az egész mondat tartalmára. A helyes tehát itt szintén a különírás lett volna: „A nem adózó nemesek”.

Mindezt azért fogalmaztam meg ilyen részletesen, hogy az olvasók – nagyjából nem is nyelvészek – számára világossá tegyem: a *nem* (vagy a *non*, esetleg még a *sem*) tagadószóval alkotott elvont, negatív fogalmakat sem szükséges feltétlenül egybeírni. Erre csak akkor van szükség, ha az egybeírás nélkül valóban félreérthetővé válna a mondatunk. Nyelvünk azonban olyan képlékeny, grammatikai rendszerünk annyira rugalmas és kifejező, hogy egy-egy névelőbetoldással, szórendi cserével vagy más módon többnyire egybeírás nélkül is képes elvont, negatív fogalmak kifejezésére. Jellemző példa erre Elekfi már említett dolgozatának címadó példája, a *nem fizetés*. Újabb helyesírási szótáraink már összetételnek tekintik, azaz *nemfizetés* formában ajánlják, amíg Elekfi fölöslegesnek tartja az egybeírást, akkor is, ha a *nem fizetés* forma tagadó mondatban, akkor is, ha negatív fogalom megnevezéseként fordul elő. Lássuk csak: „Nem fizetés esetén büntetést szabnak ki.” A *nem* és a *fizetés* különírása ellenére okozhat ez bárkinek is félreértést? Nem. Nyilvánvaló belőle, hogy a *nem fizetés* így, különírva is a nem fizetés tényét kifejező negatív fogalmat jeleníti meg. Ha ugyanis tagadó mondatot kezd-

ne, akkor annak szórendje így alakulna: „Nem fizetés esetén szabnak ki büntetést (hanem ilyen és ilyen más esetekben).” Ehhez csupán azt fűzöm hozzá, helyeslőleg: új értelmező szótárunkban nem is szerepel *nemfizetés* címszó, holott a *nemdohányzó*, *nemkívánatos* és még néhány forma megtalálható benne.

Miután e tagadósós összetétel-, illetőleg kifejezéscsoport nehézségeinek lényegét már vázoltam, írásom további részében két tanácsot próbálok megfogalmazni.

1. Alapformának mindig a különírt változatot tekintsük, s csak akkor válasszuk az egybeírást, ha a félreértés veszélye csak ezáltal kerülhető el. Gondoljunk arra, hogy a szó mindig a mondatban él, a mondat – meg a tágabb szöveggörnyezet – pedig többnyire eloszlatja a félreértéseket. Amit azonban már egybeírva fogadott el, illetve egybeírtá tett a nyelvszókás, azt fogadjuk el, mert az már megindult a negatív fogalomból pozitív tartalmúvá vagy legalábbis értelmileg tagolatlan nyelvi egységgé válás útján. Néhány példa: *nemdohányzó* 'olyan (vasúti kocsik, fülke), ahol tilos a dohányzás', *nemegyszer* 'többször, több ízben' jelentésben, *nemfémek* (elemek), *nemigen* 'nagyon ritkán', *nemkívánatos* 'akinek a jelenléte valahol káros, fölösleges', *nemlét* 'az a tény, hogy valaki nincs többé', *nemritkán* 'gyakran', *nemsoká(ra)* 'rövid idő múlva', *nemtetés* 'ellenzenv' (pl. *nemtetését fejezi ki*) stb.

2. Az előbbi bekezdés kiemelt gondolatához kapcsolódó s annál semmivel sem kevésbé fontos tanácsnak tartom a következőt: A szaknyelvekben s így az orvosi nyelvben is az imént megfogalmazottnál bátrabban éljünk a tagadósós kifejezések egybeírásának eszközével, elsősorban azért, mert ott a mondat- és a szöveggörnyezet jóval kevésbé segíti a szakembert, sőt olykor egyáltalán nem segíti. Helyesen állapította meg Grétsy Zsombor is e folyóirat egyik régebbi számában erről írott cikkében (MONy. 2002/2: 11–2), hogy a szaknyelvi szövegekben sokkal nagyobb szükség van arra, hogy a tagadósós negatív fogalmakat egybeírással (is) egyértelművé tegyünk, mint amilyen mértékben a köznyelvben szükség van erre. A következőkben részben az ő cikkéből, részben Ludányi Zsófia egy tavalyi írásából (MONy. 2007/1: 28), részben pedig az Orvosi helyesírási szótárból (Akadémiai Kiadó, 1992), az Idegen szavak és kifejezések szótárból (Akadémiai Kiadó, 2002), valamint Tolcsvai Nagy Gábor Idegen szavak szótára című munkájából (Osiris Kiadó, 2007) felsorolok néhány olyan példát, amelyek a köznyelvben nem vagy csak bizonyos közegben élnek, az orvosi vagy egyéb szaknyelvben azonban jelen vannak, s feltehetőleg szükség is van rájuk:

nembakteriális (infekció), *nemdiszociált* (molekula), *neminvazív* (eljárás), *nemkovalens* (kötés), *nemproteinogén* (aminosav), *nemszteroid* (gyulladáscsökkentő), *nonfiguratív* (műalkotás), *nonkonform* (személy), *nonlineáris* (elemek), *nonpermisszív* (sejt), *nonprofit* (szervezet), *nonstop* (nyitvatartás), *nonszensz* (mutáció) stb.

Amint a felsorolásból látható, a szaknyelv(ek)ben sokkal kevésbé tartok az egybeírt formák elterjedésétől, mint a

köznyelv hasonló típusú szavairól, kifejezéseiről szólva, azon egyszerű oknál fogva, hogy itt még sokkal nagyobb szükség van a feltétel nélküli egyértelműsége, mint a köznyelvben, ugyanakkor pedig a mondatkörnyezet itt kevésbé segít az eligazodásban. Itt inkább azt érzem lényegesnek, hogy az egybeírás, ahol szükség van rá, valóban egybeírás legyen, ne pedig a magyartól ilyen szerepben idegen kötőjelezés, amelynek nyomait már szótárainkban is fel lehet fedezni, például: *non-replika* 'nem ismételt' (színházi műszó; olyan előadást jelent, amely a szerző által jóváhagyott eredeti bemutatótól lényeges pontokon különbözik). A kötőjeles írásnak csak ott érzem létjogosultságát, ahol az egész kifejezés idegen, írásmódja tekintetében is, vagy pedig a tagadószó – akár a *nem*, akár a *non* – tulajdonnévhez vagy betűjelhez, betűszóhoz kapcsolódik. Tehát helyesek ezek: *non-B hepatitis*, *non-cooperation*, *non-disjunction* (de ha magyarosan írjuk: *nondisjunkció*), *non-Hodgkin-kór*, *non-specific*, *non-valeur* stb.

Röviden így válaszolhatok a feltett kérdésre. Annak megítélésében, hogy egy-egy tagadószo szakkifejezésben az esetleges félreértés megelőzése végett mikor van szükség egybeírásra, és mikor elegendő a különírt forma – mint például az Orvosi helyesírási szótárban ezek: *nem felszívódó* (varróanyag), *nem fertőző* (betegség) – nem a nyelvész, hanem az orvos, a biológus, a vegyész, tehát a megfelelő szaktudomány művelője az illetékes.

Kemény Gábor

A *nem* tagadószoznak és az utána álló szónak egybe- vagy különírása (a kötőjeles írás szerintem nem illik bele helyesírásunk rendszerébe) a magyar nyelvűművelés „öröközöld”, évtizedek óta folyamatosan tárgyalt (vitatott) kérdései közé tartozik. Tanácsolom, hogy bizonytalanság esetén forduljunk a Nyelvűművelő kézikönyvtár idevágó szócikkeihez (*nem látó* – *nemlátó*; *nem* tagadószo külön- v. egybeírása).

Laczkó Krisztina

A *nem* szó szófaja kettős: vagy ún. mondatszó, ekkor az egész mondat tagadását hajtja végre, vagy pedig viszonyzó, ekkor egy másik szóval lép formális logikai kapcsolatba, és ez nem nyelvtani kötöttségű szerkezetet eredményez, s ebből a kapcsolatból alakulhat ki összetett szó. A Osiris helyesírási szótár tanúsága szerint a *nem* előtagú szervesen összetételek formailag kétfélek. A tagadószo a gyakori együtthasználattal következtében egy másik viszonyzóval alkot összetételt: *nemde*, *nemdebár*, *nemhogy*, *nemcsak*, *nemigen*, vagy pedig ún. tartalmas jelentésű szóval, amelyek között jellegzetesek a határozószók, s az összetétellel válást a jelentésváltozással magyarázhatjuk: *nemegyszer* 'gyakran', de: *nem egyszer* 'nem egy alkalommal'. Hasonlóképpen: *nemhiába*, *nemrég*, *nemritkán*, *nemsoká*. Ugyancsak könnyen magyarázhatók az ún. elemszilárdulásos igei elemet tartalmazó, ám a tagadószóval adott alakban főnévi vagy melléknévi szófajú alakok: *nembánom* („nembánomból lesz a bánom”), *nemszeretem* (dolog), *nemtörődöm* (ember), *nemulass* („lesz itt nemulass”). A *nem*

előtagú és főnévi vagy melléknévi utótagú összetett szavak a szótár alapján azonban alapvetően, ha nem is teljes mértékben, szaknyelvi jellegűek. Néhány közülük magyarázható a jelentéskülönbséggel, például: *nemideális* 'olyan elegy, amelynek tulajdonságai nem határozhatók meg az összetevők tulajdonságainak összegeként', de: *nem ideális* 'nem eszményi'; *nemkívánatos* 'nem szívesen látott, kifogásolt', de: *nem kívánatos* 'olyan, amit nem kívánnak'. Több esetben azonban úgy tűnik, inkább a hagyomány, azaz az írásszokás alakította ki az egybeírás gyakorlatot:

nemelektrolit, *nemkapitalista*, *nemkonvex*, *nemmágneses*, *nemnedvesítő*, *nemnegatív*, *nemnemesfém*, *nemnewtoni*, *nemnumerikus*, *nemparaméteres*, *nempoláris*, *nemsemleges*, *nemvasfém*, *nemvezető*, *nemterminális*, *nemfém*, *nemfémnes*, *nemfizetés*, *nemlineáris*.

Az Orvosi helyesírási szótárban a *nem* előtagú további példák a következők:

Egybeírt formák: *nemasszociáló folyadék*, *nemasszociált elektrolit*, *nemdiszociált molekula*.

Különírt formák: *nem felszívódó varróanyag*, *nem fertőző betegség*, *nem kívánt terhesség*, *nem komplett fehérjék*, *nem oldható*, *nem polarizálódó elektród*, *nem rosszinulatiú*, *nem steril*.

A szótár a *nemelektrolit* esetében jelzi, hogy gyűjtőnévként szerepelteti (s ezt megtehetnénk a *nemfém* típusú példákkal is).

Mindezek alapján például a fenti szótárakban *nem* szereplő *nem* + *szteroid* vajon hogyan írandó? Minthogy jelentéskülönbséget nem érzékelek a *nem szteroid* és a *nemszteroid* között, és kialakult írásgyakorlatról sem tudok szaknyelvi adatolás nélkül számot adni (jóllehet felület adatolás után inkább különírt formákról lehet beszámolni, például: *nem szteroid gyulladáscsökkentő* vagy *nem szteroid típusú*), a magam részéről a különírt formára szavaznék, hiszen a különírás feltétlenül az egyszerűbb megoldás az egybeírással szemben.

Összességében az a véleményem, hogy nem lenne szabad erőltetni az egybeírást, különösen akkor nem, ha nem hordoz jelentéskülönbséget a különírt alakkal szemben. Az egybeírást csak jó okkal, tényleges jelentésváltozás esetén alkalmazzuk.

Németh Tamás

A tagadószo írásával kapcsolatban több gyógyszerésztársammal értekeztem, köztük Posgayné Kovács Edittel, aki a VII. Magyar gyógyszerkönyv szerkesztésekor az OGYI Gyógyszerkönyvi Osztályának a vezetője volt. Arra az álláspontra jutottunk, hogy ez elsősorban nyelvézeti kérdés, a nyelvészek álláspontja a mérvadó. Az egybeírást akkor javasoljuk, ha a tagadással az ellentétes fogalmat fejezzük ki akkor, ha ez egy konkrét fogalom. Például: *szteroid gyulladáscsökkentők* – *nemszteroid gyulladáscsökkentők* (értsd: ciklooxigenázgátló gyulladáscsökkentők). Viszont olyan fogalom, hogy *nemalkoholos vegyületek*, nem létezik, mert nagyon sokféle

vegyület van, amely nem alkohol, ez tehát nem tekinthető kategóriának. Kémiai szempontból nincs értelme, nem használatos, a helyes változat: *alkoholos hidroxilcsoportot nem tartalmazó vegyületek* lenne.

Nyitrai József

A kérdéses szóösszetételekre nincs egységes szabály a kémiai helyesírásban. Több példát néztem meg, ezekben mind a két változat szerepel. Például:

nem izoterm folyamat, nem kondenzált rendszer, de: nemvizes oldószer, nempolarizálható elektród, nemsztöchiometrikus vegyület

A saját nyelvérzékem a különírt formát részesíti előnyben: *nem szteroid gyulladásgátlók, nem kovalens kötés.*

ÖSSZEZÉS A fenti vélemények alapján megfogalmazható az a javaslat, hogy a *nem* előtagú szerkezetekben a különírást részesítsük előnyben az orvosi-biológiai szaknyelvben is, és egybeírás csak akkor alkalmazzunk, ha arra valamilyen nyomós okunk van. Ez az ok pedig elsősorban a jelentéskülönbség érzékeltetése.

KOCKÁZAT, SZÁZALÉK, ARÁNY STB.

Az orvosi irodalomban újabban lépten-nyomon olvashatjuk: *a betegek magas százalékában; a vizsgálat alacsony százalékban volt pozitív; a magas kockázatú csoportban; az alacsony kockázatú HPV-fertőzéseknél; 5 mg-nál magasabb dózisban; az alacsonyabb dózisonál kevesebb volt a mellékhatás; a kezelt betegek aránya magasabb volt; a részvétel alacsony arányú volt; mellékhatás magas százalékos arányban fordult elő.* Ezekben és a hasonló példákban talán a *kis, nagy, kisebb, nagyobb* jelzők használata helyénvalóbb lenne.

VÉLEMÉNYEK

Berényi Mihály

Teljes egészében egyetértek a fenti véleménnyel. Sajnálatos, hogy a köznyelvben az *alacsony, kis, kevés* stb. és a *magas,*

nagy, sok stb. használatára a teljes kavarodás jellemző. A fizetésünk egyformán lehet például *alacsony, magas, kis, nagy, kevés, sok, gyatra* és *bőséges*. Ugyanezt a változatosságot sikerült átvinni az orvosi nyelvbe is.

Az eredeti példa

*a betegek magas százalékában
alacsony százalékban volt pozitív
magas kockázatú csoport
alacsony kockázatú HPV
magasabb dózisban
alacsony arányú részvétel
mellékhatás magas százalékos arányban*

A javasolt forma

*a betegek többségében
ritkán volt pozitív; kevés volt a pozitív
nagy kockázatú csoport
kis kockázatú HPV
nagyobb adagban
csekély részvétel
gyakori (a) mellékhatás*

Néhány területen még némiképp elkülönülnek ezek a szavak. A munkahelyi beosztás szemléletesen maradhatna *alacsony* és *magas* (*kis* és *nagy* kevésbé, de már előfordul, hogy valakit *kisebb* beosztásba helyeznek, és egyesek kaphatnak *nagy* beosztást).

É. Kiss Katalin

A magas százalék, magas kockázat, magas arány idegen nyelvi hatás következménye; szebb és magyarosabb helyette a *nagy* (azért persze a *magas* melléknevet sem lehet minden helyzetben helytelennek mondani).

Kemény Gábor

A magas-alacsony, illetve nagy-kis (kicsi) melléknevek szaknyelvi használata is régi, vissza-visszatérő kérdése a magyar nyelv művelésnek. Ezzel kapcsolatban is a Nyelvművelő kézikönyvtárban érdemes a megfelelő szócikkeknek utánanézni a kérdéses kifejezéseknek.

ÖSSZEZÉS Az egybehangzó vélemények alapján a fenti kifejezésekben, azaz a *kockázat, százalék, arány* stb. alaptagú jelzős szerkezetekben egyértelműen javasolhatjuk a *kis* és a *nagy* melléknévi jelzők használatát az idegen hatásra terjedő *magas* és *alacsony* helyett.

Nyelvészeti fogalmak

- **analitikus szerkesztésmód:** olyan szerkesztésmód, amelyben a nyelvtani szerepeket önálló szavak fejezik ki. Ilyen például a magyarban a névutós szerkezet: *műtét közben, a műtőasztal felett.*
- **szintetikus szerkesztésmód:** olyan szerkesztésmód, amelyben a nyelvi szerepeket jelölő elemek egy szóalakká kapcsolódnak össze. A magyar nyelvre jellemző szerkesztési mód; a nyelvtani viszonyokat a toldalékok fejezik ki a szótóhoz kapcsolódva: *barát- + -ság + -ok + -at.*

Az összeállítás teljes egészében Kugler Nóra–Tolcsvai Nagy Gábor: *Nyelvi fogalmak kisszótára* című munkáján alapul (Budapest, Korona Kiadó, 2000)